

САНА ОЛОХ

Чурапчы чычыкча хаана

ХАБЫАТ 1951 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Ылам Ыйын

5 КҮНЭ

ЧЭППӨР

№ 52

(9269)

"ЧУРАПЧЫ" КООПЕРАТИВ СИТИНИЛЭРЭ

Японияда ытыллыбыт "ЭКСПО - 2005" Аан дойдутаабы быыстапкаба Саха Сириттэн Президент В.А.Штыров салайааччылаах улахан делегация күөт программалаах кыттан кэлбит киһини эрэ барытын үөрдөр. Манна Түбэ хаһаайыстыбатын министерствотун делегациятыгар "Чурапчы" кооператив генеральнай директора А.Т.Ноговицын сылдыста.

x x x

Муус устар 18 - 21 күнүгүгэр Москваба РФ Федеральнай Мунньагар Ил Түмэн күннэргэ буолан аастылар. Республика официальной бөлөбө Государственной Думаба уонна Федерация Сэбиэтигэр Саха сирин тыын болпуростарын сытыытык туруорда.

Мане таһынан Саха Республикатын ситиһилэрин көрдөрөр быыстапкаба "Чурапчы" ТХПК бэйэтин бордоруусуяларынан кытына. Чуолаан ыһааһыт этин амсатар, атыылаан кэллэ. Быыстапкаба кооператив эдэр менеджерэ Д.Д.Ноев барса сырытта.

x x x

Муус устар 29 күнүгэр кооператив Москвадан официальной сурук тутта. Сурука "Лучшие люди России" дьин икки тоһаах энциклопедия кинигэтигэр "Чурапчы" кооператив генеральнай директора А.Т.Ноговицын киллэриллибитин, киһи салайар тэрилтэ сирдатыллыбытын туһунан биллэрбиттэр.

Ытыктыыр, кизн туттар, түбүктээх үлэлээх салайааччыбын Андрей Тимофеевичи кооператив бары үлэһиттарын аатыттан ээрдэлибит, үгүс алгыстаах үтүө санаабытын холбуубут.

"Чурапчы" ТХПК пресс-киинэ.

Хаартыскаба: "ЭКСПО - 2005" кыттылаахтара. Уһаттан бастаах А.Т.Ноговицын.

ХАЛААН УУТУН КӨРСӨ

Муус устар 25 күнүгэр СР Правительствотун председателэ Е.А.Борисов салайааччылаах республика халаан уутун аһарыга комиссиятын председателэ, Правительство председателин солбуйааччы Д.Ф.Наумов, Ыксаллаах быһыыга-майгыга министр генерал-майор Сухоборов В.Л., Түбэ хаһаайыстыбатын министрин бастаахы солбуйааччы А.П.Самсонов, Ленскэйдээһи бассейновой хаһаайыстыбаттан И.М.Андросов, республика мелiorацияга управленииттан А.А.Гуляев, Чурапчы улуутун баһылыга И.Н.Аммосов, Таатта улуутун баһылыга М.А.Протодакьянов, бу икки улуустар халаан ууттар комиссияларын чилиэннэрэ кыттылаах Ытык-Күөлгэ мууннах буолан ааста. Манна Таатта урэх сүмүүнүн Амма өрүскэ халаан ууттар бэлэмниини үлэлэр тустарынан кэлсэтин буолла. Туһааннаах министерстволар, управлениелар, дьаһалталар бэйэлэрин иһитиннэринилэрин онордулар. Таатта урэххэ, Амма өрүс сүмүүгүр олоһор улуустар "Бассейновой соглашения" дьин дуосабарга илии баттаатылар. Бу дуосабар тэрилтэлэр биир киһи курдук салайааччыларыгар, үптэрин тырыналларыгар сорукуур.

Улуустаабы халаан уутун комиссиятын председателэ, баһылыгы бастаахы солбуйааччы Н.Н.Попов үлэни-хамнаһы Правительство дьаһалыгар олоһуран ыһтар. Ол курдук, комиссия нэһиликтэргэ тахсан үлэлээбитэ, Чурапчыга улахан мунньабы тэрийбитэ. Уу дохсунуук кэлэр түгүнигэр нэһиликэниини, сүөһүнү эвакуациялыыр үлэ контуруолланар, гидротехнической тутуулар туруктарын, өрөмүөнүнүн дьаһайар, халаан уута куттала суох кэлэн аһарын хаачылар сорукуур туруорар.

Билинги үлэ-хамнас хаамыыта сүрүнүгүн маанилээх "Мелиорация" ГУП (сал. Колесов В.К.), "Дорстрой" ХЭТ (сал. Наумов П.М.) үлэлэрэ былаанынан үчүгэйдик баран иһэр. Улахан болломто быһыттарга ууруллар. Таатта сүмүүнүн барыта 50 мөл. куб. уу кэлэн аһара сабадаланар, онтон 1,5 мөл. куб. уута Чурапчы улуутугар - Сирин Холбоһоско, Хаамыыба, Чуораайытаба, Чурапчы күөлүгэр уонна да атын кыра, улахан күөлүлэринэн хаайтаран хаалыахтаах.

Мындааайы, Мырыла бөһүөлэктэригэр бэлэмниини үлэлэр бара тураллар. Сибээс, уот болпуростара, эвакуационнай лууннар тэриллэллэрэ бу күннэргэ быһаарылла охсуохтаах. Чурапчы киинигэр үлэни сэлэниһэ салалтата күөскэ ылсара ирдэбилгэ турда. Сэлэниһэ олохтоохторун бу болпуростка болломтолоһор, көмөбүт үрдүн наада. Халаан уута кэлэр түбэлтэтигэр үөрэх, доруобуйа харыстабылын управлениеларыгар үлэ барыта, дьаһаллар былаанынан туолан иһэллэрэ бэлэтиэнэ.

Ылам Ыйын 4 күнүгэр үрэхтэр баһаһыанналар көрдөрүрүнэн, элбэх уу кириэн ээрэ бэлэтиэнэр. Онон бары, бу элпизинистээх күннэргэ бэлэм олоһорбут наада. Дьаһаллар туолууларыгар, быһыттарга, анал постарга, үлэлэргэ болломто соруу быһыытынан күүһүрүөхтээх.

А.ЗАХАРОВ.

К ПАВОДКУ - ВО ВСЕОРУЖИИ

Во вторник главный инженер Центральных электрических сетей АК "Якутскэнерго" Захаров А.А. с начальником штаба ГО и ЧС провел совещание по подготовке к предстоящему паводку.

По метеопрогнозу на май месяц по Центральной Якутии среднесуточные температуры ожидаются выше нормы, и вследствие чего, более раннее на 3-4 дня вскрытие рек с загородами и повышением уровня воды на 1-1,5 м выше критического. В такой неблагоприятной обстановке могут пострадать от паводка электрические сети Намского, Усть-Алданского, Мегино-Кангаласского, Ордоникидзевского и Томпонского улусов, которые обслуживают Центральные электросети. Возможны "мокрые" неприятности в Чурапчинском и Таттинском улусах при разливе малых рек.

Вся тяжесть послепаводкового материального восстановления сетей ложится на плечи предприятия. Поэтому очень тщательно и скрупулезно рассматривался вопрос обеспечения на критический период от гидропеса, трансформаторов, проводов и болтов до продовольствия, необходимого для обеспечения аварийно-восстановительных бригад, болотников и лодок. Встал вопрос об обеспечении и ремонте вездеходной техники. Во всех районах электрических сетей составлены списки ремонтных бригад и графики их дежурств. Пополнены запасы дизтоплива для дизельных электростанций на случай их экстренного включения в работу. Подготовлены и переносные дизельные электростанции, как локальные источники аварийного питания.

Кроме того в марте-апреле совместно с улусными КЧС проведены командно-штабные учения районов электросетей в Намском и Амгинском улусах. Так что в плане стабильного электроснабжения в период паводка население прибрежных районов могут быть спокойны - энергетики приготовились к неприятностям во всеоружии своих сил. Пресс-центр АК "Якутскэнерго".

• Сонуннар •

• Сонуннар •

• Сонуннар •

БҮЛҮҮ УЛУУСТАРЫНАН АЙАН

Муус устар ый санатыгар улуустаабы үөрэх управлениетин уонна оскуолаба кириэн иннинээдэ саастаах оҕолор тэрилтэлэрин салайар отдел көбүлээһиннэринэн улуустат уһуйааннарыттан иитээччилэр, методистар, сэбиэдиссайдтар, специалистар 20 киһилээх делегациялара Бүлүү, Үөһээ Бүлүү, Ньурба, Сунтаар устун айааннаан, опыты тарҕатан, уһуйааннар үлэлэрин билсэн кэлибит. Делегацияны үөрэх управлениетин методиста А.С.Капрынова салайан илдьэ сырытта.

Үс үбүлүүгү көрсөр Бүлүү куорат иэрин солбуйааччытын А.Н.Иванову кытта көрсөн, куорат историятын билистибит, бэйэлэрэ гимнээхтэрин, гербэлээхтэрин, былаахтаахтарын олус сөхтүбүт. Салгыы үөрэчири музейыгар "XXI үйэ буукубаара" быыстапкаба сылдыан, араас омукар урукку уонна билинни буквардарын көрдүбүт, Н.Г.Чернышевский аатын сүгэр Бүлүү педагогической колледжыгар "тегүрүк остуолга" аныгы иитээчи портретын тула дошкельнай отдел преподавателлэрин кытары санаа аҥастастыбыт. Манна сэттэ уһуйаан үлэтин билистибит уонна опытытын тарҕатар маастар-кылаастары биэрдибит. Уһуйааннар материалынай базаларыгар улахан болломто уурулларын бэлэтиэтибит.

Иккис күн айаамытын салсаан, Үөһээ Бүлүү улуутун киинигэр тийдибит. Олохтоохтор уруйдаан-айхаллаан, ырыалаах-сонйуулаах үөрэх көтөр көрсөһүннөр, айаамыт сылаатын биллэрбэтилер. Баһылык Г.А.Степанов, үөрэх управлениетин начальнига И.И.Кондаков улуустарын, Боцоттаах грекданиннар тустарынан кизн тутта кэлсэтилер. Онтон араас хайыскалаах, туспа суоллаах-иистээх уһуйааннарга сырытыннардылар. Үөһээ Бүлүүгэ уһуйаан үлэлэрин түмэр посбиелар тахсыыларыгар таһымнаах үлэ барарын сыаналаатыбыт.

Айаамыт үлүс күнүгэр тулсабай көстүүдээх Ньурба куоратыгар ыалдыттаатыбыт. Чугасты сытар Убайаан, Ньурбааан, Антоновка нэһиликтэриттэн сабаллаан куорат уһуйааннарын көрдүбүт, маастар-кылаастарыбын үрдүк таһымнаахтык ытытыбыт, элбэх ыйытыларга хоруйдаатыбыт. Ньурба уһуйааннарын сайдыытын көрдөрөр, акылаат уурбут салайааччылар, иитээччилэр ситиһилэрин сырдатар музей элбэи кэлсэтэ. Уһуйааннар таһымнарын туоһулуур республикатаабы, федеральнай статустаах экспериментээр бааларын көрдүбүт.

Сарсыарда эрдэ туран, Сунтаар Элгэйтигэр айаамытын туттубут. Кырдык даҕаны, дьон сэнээрэбин сэнээрэр Элгэйти нэһилигин музейдарыгар, уһуйааннарыгар сылдыан сөхтүбүт. Уһуйааннар куораттан төһө да ыраах олоһордоһор олох тэмининэн сана сүрээһиннэри киллэрэ, нэһиликэти кытта икка сибээстээхтик үлэтин олоһорлоһор эбит. Нэһиликэ үс музейыгар сылдыан Сунтаар улуутун туһунан элбэи биллибит.

Ити курдук, "сүүстэ истибиттээбэр, биердэ көрбүтүрдүк" дьин норуот барган этитинэн салайтаран, Бүлүү бөлөх улуустарга баран, биер илээтээбэрбит үлэлэрин-хамнастарын көрөһүннэ, опыты атаһатан кэллибит. Айаамытын өйөөбүт үөрэх управлениетигэр, суоппардарытыгар махталбытын тирдэбүт.

П.НЕУСТРОЕВА,
М.ГОВОРОВА.

ЫРААҤЫРДЫҤ ҮЛЭТЭ ВССВ ДА КЫАЛЛА ИЛИК

Сааспыт кэлэн хаарбыт ууллан, уу-хаар тахсыта сүрдүнэ, суол-иис алдыанна, элэи-бары ыараата. Бу күннэргэ ырааҥырдыҥ улуустаабы комиссията улуус нэһиликтэринэн сылдыан үлэлэтэ. Ол үлэ түмүгүн кытта билиһиннэрдэххэ, Болугур, Хатылы, Хайахсыт нэһиликтэригэр ырааҥырдыҥа үлэлэр сабаллаһтарга хараахха тутта бырабыллар. Мындааайылар балбаахтарын эрдэ, өссө сир ирэ илгичтэ тизибиттэр, хайахсыттар күөлүлэрин иккитэ тектүрүйэн туран ыраастабыттар. "Чурапчы" ГУП бөсү, помоялары тизийи үлэлэрин хайа да сыллааһар күөскэ мытта.

Хадаар, Мугудай, Сылан, Түөйэ нэһиликтэригэр бөсү тоборго аналлаах мистэлэр, ол эбэтэр сыбаалкалар кураанах тураллар. Ол дьон помоялары, балбаахтарын тизибэккэ дьизэлэрин тастарыгар ууллар, сүлүрдэ сыталларын дакаастыыр. Ол курдук, Хадаар нэһиликтэргэ Орлов В.Н., Давыдов Е.Е., Кытаанаах Владимирова М.И. помоялара тизилбэккэ ууллан уста сыталлар. Кытаанах орто оскуолатын интернатын буфетин иинигэр кылыны быһа тобуллубут помоя сытарыгар ыт, сүөһү муштубур. Чакырга эдэр учууталлар олоһор уолсай дьизэлэрин помояларчалбаахха быдыаммыт.

Суол айаһар олоһор Мугудай нэһилигин ыаллара сыырдарын быарыгар сылы быһа дьаптайбыт сүөһүлэрин ноһуома кэлэр-барар дьон харабын аалан үлэ сытар. Манньк берүкүтэ суох көстүүнү Толоон, Алаһар, Сылан, Солосов нэһиликтэригэр эмиз көрүөххэ сөп. Одьулуун нэһилигин кэтэбэр турар сылгы хаарчабын сыһылыгар сүөһү ноһуомун уонна помоя таһаларын сыбаалкалара ситэ тизилбэккэ, манан

хаарга хараара тоһоһон олоһоллор.

Киһи да, сүөһү да доруобуйата уу ырааһыттан улахан тутулукаахтар, ол инниттан ойбоһору сүөһү ноһуомуттан ыраастааһын үлэлэрэ күөскэ ирдэниллэллэр. Кытаанах, Бахсы, Алаһар Хадаар, Түөйэ нэһиликтэригэр ойбоһор ыраастаамакалар бүтүннүү ууга баран эрэллэр. Түөйэ учаастагы баһылыга бэйэтинэн олоһор күөлүн үрдүгэр сүөһүгүн ноһуома хайа тизэ буолбута ыраахан көстөр, эбитин ууллан күөлүгэр сүүрэн эрэр. Толоонго үрэх үрдүгэр олоһор ыаллара Местников Н.Н., Попов Н.Н., Демешин Н.И., Акимов С.С., Слепцов Н.Д., Шеломов И.И., Мохначевский Г.Г., Сокольников И.М., Сокольников А.А., Сокольников И.Ф. балбаахтара ирэн, хаар уугун кытары үрэхтэрин сүлүрдэ сүүрүгүрэ сытар. Сыланна Макарова И.М., Ноговицын Е.С., Сивцев Т.М., Баишев Б.П. нэһиликэ ырааһырдыыга комиссиятын сэрэтинтин үрдүнэн балбаахтарын тизибэккэ олоһоллор. Төлөйгө Захаров Е.Е., Степанов А.Р., Романов Г.Г., Смирников В.В., Захаров И.Н., Попов И.Х., Лаврентьев А.А., Захарова А.М. күрүөлэрин таһыгар сүөһү ноһуомун булгуннаах саба буолуор дьизри мустуттар.

Үгүс нэһиликтэргэ сыбаалка күрүөтэ-хаһаа, ыйыы бэлкэлэрэ суохтарыттан сыбаалка территорията сыл ахсын кэһээн, тэнийэн иһэр. Ылаһаан, эбэтэр ырыганаан өлбүт сүөһү, сылгы, ыт, куюска өлүктэрэ уматыллыбаанка үөн-көйүүр аһылыга буолан сыбаалкаларга ыһылла сыталлар. Мантан саас, сайын сыгыһан, ыһыйан, сахсырда, үөн-көйүүр төрүүр-уһуур уйалара буолуохтара турдаа. Манньк олоһордохтууна аны уонча сылыннан сирбит бөбүкүн бөлүлэрэ, сүөһү сааһынан сабыллара саарбаа суох. Онон Чурапчы улуутун үтүө, үлэһит дьон олоһор сирбит-дойдубут чэбир, ыраас буоларын, үбүлүүдээх Кыайы күнүн ыраастык көрсөр туһугар мантан саас ырааһырдыҥ үлэтин күөскэ ытытыбыт.

Т.И.ПОРТНЯГИНА,
улуустаабы ырааһырдыҥ
комиссиятын председателэ.

"УРААНХАЙДА" СИТИНИЛЭРЭ

Адьыах хонуктаабыта редакцияба "Ураанхай" цирковой студия салайааччыта Дмитрий Иванович Чабаан кэрэ кэлсээн кэһиллээх кириэ сырытта. Ол курдук, соторутаабыта студия икки итиллээхчирдэ, ЧРОСИО үөрэнээччилэрэ Комсомольск-на-Амуре куоракка ытыллыбыт 20-с Бүтүн Россиятаабы "Большой приз - Дальний Восток" дьин спортивной гимнастика ситиһилээхтик кыттан кэлбиттэр. Уопсайа 50-ча күрэхтэһээччирдэ Вадим Ушницкий (V кылаас), Игнатиев Миша (IX кылаас) акробатическай дүэт көрдөрөн бэйэлэрин бөлөхтөрүгэр кыайылаахтарынан ааттамыттар. Оҕолору илдьэ икки тренер барса сылдыбыт - эрчийэр тренердара Е.А.Козин уонна старшай тренер Д.И.Чабаан. Евгений Козин судууа быһылытынан үлэлээбит. Хамаанданан түмүккэ Комсомольск на Амуре оҕолору бастадыттар, иккис Хабаровск, үгүс Солнечная куораттар буолбуттар.

Дмитрий Иванович Приморская кыраайга, Амурскай уобаласка, Магаданга спортивной гимнастика күөскэ сайдыытын бэлэтиэтэ. Оҕолор дьарыктанар усулуобуйалара, оҕордоһуонналар олус үчүгэй эбит дьин сөбө-махтаа кэлсэтэ. Бу күрэхтэһиһэ баралларыгар өйөөбүт, өйдөөбүт оҕолорларын директоругар Л.Т.Егороваба, бастыааталларга хаһыат негүө барда махтал тылын тирээтэ. Манна даҕатан, эмиз адьыах хонуктаабыта студия сорох итиллээччилэрэ, 20-тэн тахса оҕо (Н.П.Калачев салайааччылаах) Уус-Алдан улуутугар "Пингвинчик" студия тэрээһининэн ытыллыбыт цирковой фестивалыга ситиһилээхтик кыттан, биһирээн кэлбиттарын сырдатта.

Галина ПОЛУСКИНА.

КОЛЯ АЯННТОВ - РОССИЯ БОРУОНСА ПРИЗЕРА!

Муус устар ый 27 - 29 күнүгүгэр Брянская куоракка кадеттар ортолоругар көнүл тустууга Россия чемпионаты буолан ааста. Манна биһиги улуустат эдэр бөбөстөрө кыттыны ыллылар. 54 киллэбэ Арылаахтан төрүттээх, ЧРОСИО 10 "а" кылааһын үөрэнээччирдэ Коля Аяннтов боруонса мэтээли ылары ситистэ.

Коля быйылгы сыллаахха ситиһилэриттэн билиһиннэрдэххэ, Н.Н.Тарский биһиги республика чемпионатын, Дальний Восток Федеральнай округун урун көмүс призердара, Казахстанга ытыллыбыт "Азия көмүс кура" норуоттар икки ардыларынаабы турнир чемпиона. Мане таһынан хапсарайга улахан дьонго Бөбө Тарабай биһигигэр республиканскай турнир кыайылааба. Киһи тренерэ - СР үрээбиритин туйгуна, ЧРОСИО көнүл тустууга старшай тренерэ Игнат Михайлович Сысолятин.

Атын ыйаһынарда Саха сириттан Витя Лебедев, Казимир Захаров иккис, Клим Горохов, Миша Иванов, Ваня Сосин үгүс бириистээх мистэлэри ыллылар.

Егор АРЖАКОВ, тренер.

Д.Г.МАКСИМОВ,
педагогической улз ветерана.

НОРУОТ ХОРСУН БЫҢЫТА ӨЛБӨӨДҮЙБЭТ

ЛЕНИНГРАД БЛОКАДАТЫН КЫГТЫЛААҒА

скелет Гоша Чусовской эбит. Пагум анарын быһа тутан бизрбитим, онно Гоша көрбүт хараһыттан куттанан куоллутум. Утары Тастыа Старостина пагун тутан кириэн Гошаа ууммута. Гоша киллээк кыһаммат буолбут этэ.

Ол түүн Таяна Монастырева сырдык тыһа бастаахтаабыт. Токон эрэр кыһы дүүгэлэрэ бэйэлэрин эттэрин сылааһынан ириэрэ сатаахтаабыттар да кыаттарбаҕа, тилэх тыла "Маама" диян этэ.

Преподавателлара Л.Ф.Макарьев, Е.К.Лепковская 8 хаалбыт кыһы тыһынарын күртэн дойдуларыгар атаарбыттар. Институту эвакуациялаабыттар. Кострома куоракка кэлэн баран, Дүс Самсонова чугасты дүүгэтин кытта кинээх дьэтигэр барсабын диян, самолеттара буомбалааһыҥга түбэлэн сырдык тыһа быстыбыта. Кэлин сэттээххэр эрэ хаалан, дойдулары булбуттара.

Анастасия Тихоновна дойдутугар кэлэн пединститутка үөрээн, учуутал идэтин ылбыта. Алаһарга, Төлөй Дирингэр, Сыланна, Түөйүэ учууталлабыт, Кэлин интернат-оскуолаа үлээбэти, олохсуйбута.

Кыайы 40 сылынан биһиги (оройуоннаабы дьахтар совета) Анастасия Тихоновна театрга киллэрэн нэһилиэнньэни кытта көрсүһүү тэрийбилит. Бастаан "Кыайан кэпсээбэлин, санаахпына улаханник уйадыабын", — диян аккаастаммыта. Кэлин сөбүлэһэн көрсүһүүнү тэрийбилит. Театры толору киһи кэлбит этэ. Сценаҕа тахсан, трибунаа этинин саалаан иһэн улаханник долгуйбута. Кэники санага чөлүөрүөн кэпсээн кириэн барбыта. Бу ыстатыйаа суруллубутун курдук сийлини кэпсээбитэ. 1942 с. 7 кыһыларын сүтэрэн баран "олох суолунан" Ладога көүлү хайдах бириһин сабылаах массыннаа олонор туораабыттарын, ачыктаан, токон, оҕолор бириһин-бириһин туораабыттарын, онно хайдах сардонмуттарын — барытын кэпсээн, элбэх киһи хараһын уугун тохута. Бэйэтэ үйэтин тухары көхсүгэр саһаран, сааһыгар кимнээх да кэпсээбэтэҥ кэпсээн кэнигэрэ дьылы гыммыта.

1982 с. Ленинградка баран үөрэм институтугар сылдьан, преподавателлэрин көрсөн кэлбитэ. Ол тулунан "Цветы на холодном снегу" диян кинигэтигэр Е.К.Лепковская маньык ахтар: "Ааны тонсуйбуттарыгар барамын аспытым, сааһырыт, ырахан олобу олонор ааспыт дьахтар тураара. Хараһыттан, килбик мичээриттан билбитим — Анастасия Тихоновна эбит".

Анастасия Тихоновна сыралаах үлэтэ, олонор ааспыт олобо сыналанан "Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ 1941 — 1945 сс. килбизиннээх үлэтин иһин", "Кыайы 30 сылынан", "Ленинград оборонатын иһин" мэтээллэринэн наһараадалаабыта, үлэ ветерана аатын ылбыта.

Билигин Ленинград блокадатын кыттыылааба, үлэ, сэри ветерана, ытык кырдыаһа Анастасия Тихоновна кыһыгар Саргылана Николаевна, Аполлон Аполлонович Федоровтарга сизэтэрин биэбэйдэһэн сылаастык, сымнаастык олоор.

Күндү киһибитигэр Анастасия Тихоновнаа үүн диоллоох олобу, кытаанах доруобуйаны баарыабын.

А.ГОРДЕЕВА,
ССРС уонна РСФСР норуотун
үөрэтиринтин туйгуна,
"Учууталлар учууталлара".

Хаартыскаа: А.Т.Старостина.

ЧУРАПЧЫ СЭЛИЭННЭТЭ СЭРИИ СЫЛААРЫГАР

Оройуон киһи Чуралчы сэлиэнньэтэ Ачабар нэһилиэгэр кириэрэ. "Тулсары" диян колхоз тэрилтэ сылдьыбыта. Председателинэн Сизлээхэл уола В.Е.Попов үлээбэти. Кэлин нэһилиэгэр кинээ Мурун-Тымыллыа көспүтэ. Эр кэмнэ сэбиэтинэн Смирников Н.С. үлээбэти.

Оччолорго сэлиэнньэтэ кэлин улалыйан, биһэр симэлиэн хаалбыт тэрилтэлэр: заготконтора, пищекомбинат, үлэминзал, радиоүзөл о.д.а. баллара. Сэри сааланнаа ыал-дьон балайда элбээбитэ. Мурун-Тымыллыа, "Сага дэриэбинэ" — билигин интернат-оскуола, институт турар тоҕоро нэһилиэнньэтэ үксээбитэ. ЧПУ студентара эбиллэбиттэрэ.

Сэлиэнньэттэн төһө киһи сэриигэ ынырыллыбыта чуолкайа биллэбэт. Атын оройуоннартан, уобаластартан кэлэн үлэли олоһу 313 (толору ахсаан буолбатах), Ачабар нэһилиэгтэн 79 киһи ынырыллыбыта. ЧПУ студентара, атын нэһилиэгтэн кириэн үлэли олоһор кимнээх барбыттарын чуолкайдыр ыарахан. Олохтоохтортон Дьааска Охлопков уолаттара Дьаакып уонна Ксенофонт иккиэн сэриигэ өлбүттэрэ. Чөмчөх Саабын уола

Саабын Уйбаан (Балтараа Уйбаан) эргиллэбитэ. Киһи төрөппүт уола Е.И.Савин билигин ДаУоКХ ГУП Чуралчытаагы филиалын директора. Дьэүөрэл Кирилэ Иркутскайга сылдьан быстах өлүүгэ өлбүтэ. Курааһы Баһыла, Сэмэн сэриигэ эргиллэбэттэрэ. "Сага дэриэбинэ" олох тоҕо, лейтенант Шадрин Спиридон Иванович сэриигэ өлбүтэ.

ЧПУ учууталлара: Потапов К.Д., Красавцев Н.Н., Жуков А.И., Мигалкин А.С. сэриигэ ынырыллыбыттар.

Сэлиэнньэ Ачабар нэһилиэгэр кириэрэтинэн бу нэһилиэгтэн, быраатты Федор, Пётр, Николай Соловьевтар, Семен, Егор, Амос Винокуровтар, Беляев Георгий Кононович уолунаан Михаил Георгиевичтын, Старостин Д.К., Старостина А.Т., Пудовтар — 7, Местниковтар — 8, Монастыреватар — 12, Поповтар — 12 киһи ынырыллыбыттар.

И.М.ПАВЛОВ,
Саха АССР үтүөлээх учуутала, Болугур нэһилиэгин, Чуралчы улуусун Бочуоттаах гражданина, П.А.Ойуунускай аатынан Государственной бирезиниэ лауреата.

УБААЙДААХ БЫРААПТЫН УМУБАПТЫН

Дьаакып уонна Ксенофонт биригэ төрөөбүттэрэ. Дьаакып 1913 с., Ксенофонт 1922 с. төрөөбүттэрэ. Аҕалара Дьаакып Иннокентьевич Охлопков диян. Чуралчы сэлиэнньэттигэр олоһуоттара. Биһиги чугас аймактыбыт.

Дьаакып 1942 с.ыл бэс ыйыгар сэриигэ барбыта. Бастаан "Кыһыл барыһаан" колхозка суоһуоттаабыта. Онтон Хадаарга тийэн продавецтаабыта. Мария диян кэргэнинин син өр олоһуоттара. Кыыстара Охлопкова Матрена Яковлевна 3 оҕолоох. Икки уол Чуралчыга, бири кыыс Уус-Майага олоһоллор. Дьаакып 1943 с.ыл атырдьах ыйын 3 күнүгэр Курскка уобалас Гостымыскай оройуонун Редин дэриэбинэтин иһин сэриигэ өлбүтэ. Онно көмүс уңуоса тутулунна диян биллэрин кэлбитэ.

Ксенофонт 1941 с.ыл атырдьах ыйын 15 күнүгэр ЧПУ маннайгы курсугар үөрэнэ сылдьан армияга агаарылыбыта. 150-с биригээдэ, 801-с полкага кыттан сэриилэспитэ. 1942 с.ыл ыам ыйын 22 күнүгэр — сааскы Ньукуолун танара күн сэриилэһэ сылдьан өлбүт. Ленинградскай уобалас Молоковскай оройуонун Кулакино дэриэбинэтигэр көмүлүннэ диян биллэрин кэлбитэ. Сэриигэ барарыгар кэргэнэ суох этэ.

Дьаакып 1943 с.ыл алтынны 25 күнүгэр суруттан: "Талтыр ийэм Александра, Балтым

Марфа дороболорун!!! Мин үчүгэйдик сылдьабын. 45 күн үөрэмиллэ. Доруобуйам үчүгэй, буруй-сэмэ суох... Түбэспит эрэйи-муну ытаһыҥ даһаны ханна да гыһыан суоҕа. Ол кэриэтин кимнээх даһаны кытааттаххына бэйэҥ ордук буолуо. Ийэм, эн алыс санаарбаама. Мин төһө да уокка тийибитим иһин, барбыт эрэ барыта өлбөт, мин баҕар кимнээх ордук эргиллээм..."

Ксенофонт суруктарыттан. 1941 с.ыл алтынны 20 күнүгэр: "Мин дойдуттан туруохпуттан ылаа көмүнэн сылдьабын. Ыйган ордук кэригэ кэмгэ үөрөнөм. Онтон кэники атаһым ыалдьарынан, тутуу үлэтигэр, Новосибирскай куоракка ыраахтылар..."

1942 с.ыл тохсунньу 1 күнүгэр: "Талтыр атам, ийэм, бары балыстарым, эдьинидэрим, санаастарым дороболорун! Мин доруобуйам үчүгэй. Үлэлибин, урукку үлэлиир сирбэр. Сэригэ барыахпын олус баҕарар этим да атахпынан уонна иһим ыалдьарынан саахар да маннаабы ыһаа суохтар... Мин эһикхэр хаста да сурук суруйдум да элпэст суох. Дойду сонун кэрэ буолуо этэ. Суруйун".

Ахтыны онордум балыстара
Марфа Степановна
ПОПОВА (НАУМОВА).

УОЛЛААХ АҒА ДОЙДУ КӨМҮСКЭЛИГЭР

Кыһыл барыһаан, 1921 с.ыл муус устар 9 күнүгэр Чуралчы таһаратын дьэтигэр дьаһылар, ревкомнар, барыһааннар республикатаагы конференцияларыгар В.И.Ленин эбэрэ телеграмматтын тулпут, сэрии иннигэр даһаны, кэнигэ даһаны өр кэмгэ ОСК солбуллубат секретара, Ачабар нэһилиэгин олохтоҕо Беляев Георгий Кононович 1943 с.ыл бэс ыйын 24 күнүгэр Кыһыл Армия кэжэтигэр ынырыллыбыта. Оччолорго 47 саастаах киһи этэ. Японияны утары сэриигэ кыттан, 1945 с. этэнигэ эргиллэбитэ. 1979 с.ыллааха дойдутугар олонор 83 сааһыгар өлбүтэ.

Төрөппүт уола Михаил Георгиевич, 1919 с.ыллаах төрүүх, комсомоллаах. Кыһыл Армия кэжэ-

тигэр СНО-ну бүтэрэн баран 1940 с.ылтан сулууспалыыр. Ленинград куорат аттыгар разведчиктар взводтарын хамаандалаабыт, советскай офицер-лейтенант. 1942 с.ыл сэттинин 20 күнүгэр аҕаар ырааханник бааһырыбыта. Ол бааһырыбытын сэрии инбэлигэ буолан, 1943 с. дойдутугар эргиллэбитэ. Кэлээт даһаны ЧПУ-га физкультура учууталынан, байыаннай дьыала уроктарын биэригэр үлэлээн барбыта. "Аҕа дойдуну сэриигэ" 2-с степенэ орденнаах.

1988 с.ыллааха Уус-Майа оройуонун Белгачи дэриэбинэтигэр олонор ыалдьан өлбүтэ. Кэргэннээх, элбэх оҕолордоох.

Үс бойобуой орденнаах

Гвардия сержана. Ачабар нэһилиэгэ (1919 — 1983). ЧПУ-ну бүтэрбитэ, учуутал.

Кыһыл Армияга 1942 с. балаан ыйыгар ынырыллыбыта. 1945 с. алтынныгы дойдутугар икки бойобуой орденнаах эргиллэбитэ. Үһүс орденын дойдутугар кэлэн баран тулпута.

1945 с. тохсунньу 21 күнүгэр Гисдорф сэлиэнньэтигэр өстөөхтөр быстах бөлөхтөрө саһан сытан бэйэлэрин самолеттарыгар, биһиги чааспыт сүрүн күөстэрэ, техникага ханан балларын ыйан биэрэ сылпыттар. Ол доһу булан суох онорууга младшай сержант Попов салайар бөлөҕө ытыллыбыта. Киһилэр бэрт турганик өстөөхтөрү булан, бэриллэбит соруудабы толорбуттара.

Бу сэлиэнньэтэ баар танара дьэтин тула саһан сылпыт өстөөхтөр бөлөхтөрүн эмиэ суох гыммыттар. Гаврил Попов өстөөхтөр баар хосторун билэн баран, өлөрү кэрэйбэккэ туран, тобу көтөн кириэн, өстөөх радионан сибээстээх олоһор икки киһитин өлөртөөбүтэ. Бу көрдөрбүт хөрсүн быһыытын иһин "Кыһыл Сулус" орденынан наһараадалаабыта.

1945 с. олунньу 14 — 16 күнүгэр Германсдорф оройуонугар Квейс өрүгү туоруур муостаны онорор соруудабы гвардия младшай сержана Г.И.Попов салайар бөлөҕүн иннигэр туруорбуттара. Үс суукканы тура таһынан үлэээн, соруудабы толорбуттара. Бу сана тутуллубут муостанан 3-с танковая армия техникалары өрүгү туоруур кыахтаммыттар. Бу улахан суолталаах соруудабы толорууга хөрсүнүн, бэйэ түс үгүс холбоһуун көрдөрбүтүн иһин Попов Г.И. иккис "Кыһыл Сулус" орденынан наһараадалаабыта.

Үһүс орденынан наһараадалаабыт лисскэ маньык суруллубут: "... 1945 с. муус устар 7 күнүгэр, младшай сержант Попов Г.И. Берлин куорат Шмаргендорф оройуонугар өстөөх күөстээх уотун аннынан сэриигэ кирибэти. Олох чугас баар өстөөх автоматчиктарын, фаустниктарын ытылааһынарын быыстарыдатан, онон-манан күлүктэнэн өстөөх баррикадатыгар тийибэти. Тийэн үлү тэптэрэгэ наадалаах вешестволары ууран, баррикаданы тобу тэптэрбэти. Ол үлү тэптэрлэбэти сиринэн биһиги сэриилэрбит баррикаданы мүлчү түһэр кыахтаммыттар. Соруудабы толоруллубута..."

Бу хөрсүн-хоодуот быһыытын иһин Г.И.Попов "Аҕа дойдуну сэриигэ" 2-с степенэ бойобуой орденынан наһараадалаабыта.

Эйэлээх олоххо Гаврил Иванович учууталлаабыта. Дьэкуускай куоракка олонор 1983 с. өлбүтэ.

Хаартыскаа: Г.И.Попов.

"Чуралчы хоһуун хотойдору" кинигэттэн.

Балаһаны бэлэмнээтэ И.Пономарев.

Кыыйы 60 сылын көрсө

116 ФАШИНЫ КЫРГЫБЫТ ЧУРАПЧЫ ЧУЛУУ СНАЙПЕРА

Улуу Кыыйы 60 сылын туолар өрөгөйдөөх үбүлүөзү бу тийиз кэллэ. Бүгүн мин эинэх чуралчылар бири саамай киз тутуохтаах, кизиник кэпсизэхтээх, сэрин хонуутугар 116 фашины кыргыбыт, икки "Кыыйл Сулус" орденынан, элбэх мэтээлдеринан наараадаламмыт, өссө Советскай Союз геройун аатыгар түһэриллэ сылдыбыт сержант, рота политрука Г.К.Федоров туһунан кылгастык билиһиннэрэр-гэ сананым.

Георгий Константинович Федоров 1916 сыллаахха ыам ыйын 8 күнүгэр уруксута Боотуруускай улуус V-с Хатылы нэһилиэгэр, билигин тигиэс Болтоно нэһилиэгин Кындаалыттан биэрэстэ кэригэ арбаалык-согуруу сыгар Кургулдьун дин алааска түөрт ололоох ыалга маннайгы ордон төрөөбүтэ. Ийэтэ Бороскуобуйа эдэр сааһыгар ыалдьан өлбүтэ, онон аата Кестекүүн түөрт ололоо собохо хаалбыта. Кэбээйи көһөрүлүүгэ сылдыбыта, "Сталин" аатынан колхоз стахановец үлэһитэ этэ. Георгий Арыылаах оскулатыгар 4 кылааһы, онтон кылаа болдохтоох государственнай оаан кредитнэй инспектордарын курсун бүтүрбүтэ. Онтон Ытык-Күөл госбааныгар ананан, төрдүс сылын үлэлини сырыттарына 1941 сыл балааран ыйын 6 күнүгэр армияга ыгырыллыбыта.

Маннай Иркутскай уобалас

Малыта станциятыгар үс ый үөрэнэн баран, 1942 сыл олунуу саатыгар Новгород уобалаһыгар тийиэр, Манна Старай Русса куораты босколоонун хабыр хап-сыһылыагыгар 188-с стрелковой дивизия 580-с полкатыгар автоматчыгаан сэрингэ кыттар. Куорат уулуссаларыгар киир-киирэ төттөрү быраһыллаллар уонна обороналарга күһэллэлэр. Ити кэмнэ кинилэр хотугулуу-арбаа фронттарыгар снайперскай хамсааһын сабалалар. Онно саха саллаата, Чуралчы Болтононун кинитэ Г.Федоров 30 киһи иһигэр киирэн ый анаардаах түбүктээх үөрөх кэнниттэн снайпер буолар. Маннайгы сүрэхтэниитигэр бири немец офицерын, икки саллаатын өлөрөн счотун аһар. 1942 сыл муус устар 3 күнүгэр кинилэр роталара Сычева дэриэбинэ кимэн киириилэригэр өстөөх ручной пулеметун расчотун устубутун уонна 24 немец саллааттарын, офицердарын снайпер быһытынан өлөрбүтүн иһин "Хорсунун иһин" маннайгы, ол кэмнэргэ саллаахка орденына тэннээх мэтээлинэн наараадаламмыта.

1943 сыл өстөөх Демьяновскай тобойун суох ғынар иһин кыргыһыга олунуу ый 23 күнүгэр Ромушево дэриэбинэ иһин сэрингэ тус бэйэтэ арыс фрейли кыргыһытын, рота кимэн киирэрэ бирикмэтигэр өстөөх танковая пулеметун стройтан таһаран, суолу асытыһы иһин "Кыыйл Сулус" орденынан наараадалалар. Георгий Федоров снайпер быһытынан сылы кыйабыт сылдыбыта. Ити кэмгэ кини тус счотугар 116 өлөрүлүбүт немец офицердара уонна саллааттара суруллубуттара. Ити кэмнэ кинини полк командира ыгыттаран ылан полк аныатын харабыллыгыга бирикээстэбүтэ. Полк аныата — полк албан аата, чизэ, суобаһа. Знамяны өстөөхкө былдыаты таннарыга тэннэлэрэ, ол чаас ыһыллара, командирдара байыаннай трибуналга бэрриллэр. Онон ити сүүһүнэн, тыһыыннаан сэрингиттэн чолчу саха саллаатын Георгий Федоров талан полк аныатын харабыллыгыга итабай-

биттэрэ кини дьиннээх фронтта саллаат буоларын туһуга дийин. Таарычы кыбытан эттэххэ, уонна тыһыынча сэрингэ кыттыбыт, араастаан сэринлэспит саха саллааттарыттан знаменосец буолбут боюнуннар тустарынан мин төрүт итэ, түбэлтэн ааба илтиһин. Г.Федоров итинник знамя харабылыгар ыгырыллыбатаа буоллар, снайперскай счотун төлөбө түрдэ биллибэт этэ.

Ол эрэри кини куруук знамя харабылыгы сылдыбатаа. 1943 сыл күһүнүгэр 82-с стрелковой корпусу, ол иһигэр кинилэр 188-с дивизияларын 3-с Украинскай фронтта, Днепр өрүгү туоруур кырыктаах кыргыһыларга бырахпыттара. Онно кини элбэхтик сырдыкка-хараһаа кииртэли, өлөртүлгэр быһылааннарга түбэлтэли сылдыбыта. Ончолорго Георгий сержант аныаһаах отделение командира, рота политрука этэ.

1943 сыл сэтими 21 күнүгэр бири күүскэ бөдөрөгүлүбүт биллибэт үрдэлэ ылыгы кини ротатын командира уонна үгүс байыастар охтубуттара. Онуоха батальон командира кинини телефонунан ыгыттаран ылан үрдэлэ хааһан даһаны сэринлээн ыппаларын тэрийиригэр киниэхэ кытаанак бирикээһин биэрбит. Политрук Федоров ордубут рота дьонун көсүлээн, маннайгынан "Ураа!" хаһытаабыттан окуопаттан ыстанан таһсан үрдэлэ ылыны хаачыйбыта. Г.Федоров Днепр өрүгү туорааһынна уонна унур рота политругунан сылдан хорсунук сэринлэспитин иһин икки "Кыыйл Сулус" орденынан наараадалалар. Бу кэнниттэн кини Румынияны, Болгарияны, Польшаны уонна Югославияны босколоонунга кыттар. Охсуһуу хонуутугар түөртэ бааһырбыта, ол иһигэр иккитэ ыараханник. Ити курдук Чуралчы чулуу уола, хорсун сэриниит, бэргэн снайпер Г.К.Федоров Ийэ дойдутугар кизин чистээхтик толорон сэрин бүтүөр дьэри уогу-ууну ортотунан аһан, дойдутугар эргиллибэтэ.

Сэрин кэнниттэн кини 1950 с. дьэри дойдутугар Чуралчыга сал-

гыны үстүү сыл партия аныаһыннан Горнай уонна Уус-Дууһа оройуоннарыгар стажирование инспекторынан, 1955—1959 сс. Булуун райсоветын плановой отделын председателинэн ананан үтүө суо-бастаахтык үлэлиир. Ол кэнниттэн 1959 с. дьэтиэтэби усулуобуйатынан (уоллара ыалдьарынан) кэргэнэ Ивановна Мария Игнатьевна дойдутугар Сунтаарга тийэн 1975 сылга дьэри олоролор. Онно кини Элгээн ра.комун председателинэн, райпотребсоюзка плановой отдел начальнигынан, Сунтаар сельпостугар, Кэмпэндэиэтигэ үлэлиир. Георгий Константинович үлэлиирин туһары ханна даһаны сирдэрбэтэх, наар хамбалга сылдыбыт. Үлэһэбит бары оройуоннарыгар райсовет депутатынан, СССР райкомун чилиһинэн талыла сылдыбыт. Элбэх үбүлүөйүгэ мэтээллэри таһанан В.И.Ленин төрөөбүтэ 100 сылын үбүлүөйүгэ мэтээлинэн, Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин Президиумун, райкомнар, райсоветтар үгүс бочуотунай грамоталарынан наараадаламмыт. Бири тыһынан, кини сэрингэ, элэһээх кэмгэ наар итинни кэккээ, чизэ-бачуокка сылдыбыт.

Георгий Константинович кини быһытынан олус сэмэ, көрсүс, бэрээдэктээх, хаһан даһаны бэйэтин кэлсэнэ, кийиргэнэ-киэбирэ сылдыбат эбит. Дьон сэрингэ сылдыбыт бойобуй сырылларын туһунан ыгыттахтарына: "Дойдум иһингэр нэспин төлөөтөрүм. Бары советскай дьон курдук бэйэ-бири харыстаймакка", — дьирэ уһу. Ол даһаны иһин кини бойобуй сырыллары үгүсүгүк суруллубаха уонна Чуралчыттан бэйэтэ уһуна бэрэ буолан дойдутугар сача-бача биллибэккэ сырыттаа. Дьингэ, Чуралчыга Кыыйы күнүгэр, Болтоносо булуу, күүлэйдии кэлэ сылдытыһыыр, дойдутун ахтар-саныыр эбит.

Г.Федоров 1991 сыллаахха муус устар 29 күнүгэр куртаһынан ыалдьан Дьоккуускайга өлбүт. Кэргэнэ Мария Ивановна ахтыһыгар суруйбутунан, кини угуоба дойдутугар, Болтоносо тутулуон

бараара үһү даһаны, хаайтарын буолан кыһан таһаарбакка Маһанга көмүттэр. Кини туой: "Г.Д.Протодакеновы Герой оһор-боттор", — дьин хомоноро үһү. Федоровтар икки оһону иһиллэ-риттэн кыыстара хаалан, Сунтаарга олохсуйбут. Биригэ төрөөбүт икки баллыларын оһо-уруу хаалбатах. Арай биригэ төрөөбүт быраата, мин сэрин кэнниттэн Чуралчыга иккис кылааска биригэ үөрэммит үлэһэннэрим, Константин Федоров уон оһолонон, 25 сиһинэн, уонча тус-туһа дьинлээх-уоттаах ыаллар буолан Мурун-Тыһыһыа тоһторугар төбүрүөннээн Кургулдьума алаас Федоровтарын удуһордарын салбаан, тэһитэн, үлэһэн-хамсаан олороллор.

Г.К.Федоров 1984 сыллаахха Старай Русса куораты босколоонун 40 сылыгар ыгырыллан тийиһитигэр урукку командира, генерал-майор Шинкаренко Г.Н. кинини билэн, куустуһа түһэн эбэр-дэбэти уонна бэйэтэ суруйбут "Несущие факел" дьин именуарын атографтаан бэлэктэбүт. Ол кинигэ кини туһунан хайдаан эмиз ахтыбыт, бырааһыннык аайы ээр-дэлиир, Кыыйы күнүн аайы ыгырар эбит. Таарычы аһыннаха, Аба дойдү сэринтин хаһынан үөрэллүт үчүнэй Владимир Пестерев "История Якутии в лицах" дьин кинигэтин 261-с страницатыгар манник суруллубут: "... пули шестерых якутских снайперов — Ф.М.Охлопкова, И.Н.Кульбертина, Е.А.А.Миронова, Д.А.Гуллева, Е.К.Петрова, Г.К.Федорова поразили по неполным данным более 1170 солдат и офицеров противника", — дьин.

Мантан даһаны көстөрүтэн, Г.К.Федоров сахалартан бири тарбаха баттаран, биллэр снайпер, хорсун сэриниит, үтүө үлэһит буоларынан биһиги, чуралчылар, киз тутуох, холобур оһостуох, аатын-суолун салгы үйэтиһэх тустаахпыт дии саныыбын.

Иван ПОНОМАРЕВ,
РФ Журналистарын союһун
чилиһинэ,

Хаартыскаа: Г.К.Федоров.

САЛЛААТТАР ЭРДЭТЭЭБИ СЭНЭННЭРИТТЭН

Биһиги — Амма сэттэ кылаастаах оскуолатын үөрэнээччилэрэ, сэрин бүлүгүн, Кыһыл Армия Улуу кыыйыны ситиспитин туһунан сураһы перемана таһан,хонууга үтэбитин үлэһит аһары оһорон истииллит... Үөрүүлээх,өргөмөдөөх Кыыйы күнүн сураба эмиз да харах уутунан, эмиз да бырааһыннык ырыатынан- үнүкүүтүнэн доһууол-ламмыта.

Сэрин, билигиттэн ыраах, ханна эрэ нуучка,немец дойдутугар буола турар эрэри, Болугур Амметын хас биридии ыалын барытын аймаабыта. Үгүстэр чугас дьонноро өлбүттэрин туһунан, эбэтэр фронтта барыахтарыттан ыла туох да сурах-садык, сурук суоһун туһунан билэ-истэ сылдыарбыт.Ол да буоллар итэрибиккэ, син-бир күүттэрбит.

Тыһынаах хаалбыт боюнуннар утуу-субуу дойдуларыгар төһөн испиттэрэ. Кинилэр сэнэннэрэ уостан-уоска түһэн сонун-кэспэн буолан тарсанар быһыылааба. Үгүс өттө умнулунаба. Билигин суох дьоммут тустарынан өйдөбүннүк-кэрэстэбил суруллан, Иван Павлов "Болугур-Буххаат боуйун сэнэннэрэ" кинигэтигэр иккистэн ситэриллэн, кэспэн тахсарыгар төһү буолуох этэ.

Мин убайым Гаврил Степанович Гермогенов (Мандык) уонна Николай Васильевич Фомин II (Саргы) сэрингэ баран, хайдах икки төгүл көрсөн, алтыһан аасыттары кылгастык кэпсизэхпин баһарабын. Амма кылыгыгар хоно сылдан оттуурбут, кизлэ айы Саргылаах Мандык хайдах сэринлэспитин, сылдыбыттарын туһунан кэспэннэри чумулан оһорон истэрбит. Ордук толору, уустан-ураннаан Саргы кэспирэ, Мандык абыах тыһынан чуолкайдан биэрэрэ.

Мандык маннай Иркутскай дьэки ат үүрүүтүгэр түбэспит.Онно сылдьан Дьон Дьаһылыны кытта көрсүбүт. Фронтта сүрдээх ыарахан, улун, хаар-ардах аһыннан байыаннай үөрэххэ бэлэмнэмит. Усулурууларга наһаа ыарахан үһү. Тыһыны,тыал олох курдаттын үрэн, Мандык онуоха эби ыалдьан, охто сылдьар буолбут. Биригэ икки батальон чугас собус сиринэн аасыһан испиттэр. Саргы, "баһар бири эмиз саха баара буоларай" дьин саныы испит,арай бири кыра баары, үтү-үкү Мандык курдук киһи охто-охто дьонун нэһилэ экирэтэн иһэрин көрбүт. Хаһытаһан кэспэспиттэр. Кизлэ коман-дириттэн көнүлүлээн Мандык чааһыгар тийэн, кийтэ олох буорайан сытарын бул-бут. Нууччалары билбэт буолан кыһан быһаарсыбакка энтэмэккэ да сылдьар эбит.

Сэрингэ барарыгар Саргы ийэтэ куобах кулгаабыттан ырбаахы иһинэн эһиллэр хаһыачык тигэн биэрэн ыппыт эбит. Ону доһоругар устан биэрбит,мындыр өйдөөх ийэ барахсан тиклэп куобах кулгаада хаһыанчыга сэрин тыһыны-дыбар окуолатыгар ыал-дьан, тоһон-хатан, өлөн да хаалыах киһини, Мандыгы абыраабыт.

Иккиһин Берлин таһыгар госпитальга көрсүбүттэр.Кинилэр бэйэлэрин чавастарын кытта Берлингэ атын-атын хайысханан харса суох атаакаа киирбиттэр, иккиэн улахан-нык бааһырбыттар. Иһнэ ғынан Берлини ситэ ылысбакка эрэ госпиталь дьонно буолбуттар. Бири күн Саргы арыһы атаһынан дугуттар буолан баран, сад түгэһин дьэки барбыт. Арай кини иһингэр бири кыл-кыра Мандыкка майгыһынныр киһи содворонноон баран иһэр үһү. "Мандык..." дьин хаһытаабытыгар, кийтэ турар сиригэр оһоро түспүт. Дьэ, онно куустуһан оһорон оһолуу ытаспыттар. Онтон ыла күн айы көрсөн, бэйэ-бэйэлэригэр көмөлөсүһэн түргэник үтүөрэгэ барбыттар. Кинилэр кэспэннэри быһыларга этэл-лэринэн, тимири да суолунан айаннан, сатыылаан да дойдуларын булбуттар. Немец оһолорун, дьахталларын аһыан, килиһиттэриттэн ордорон, тимири олбуор быһынан уу-нан кинилэргэ бэрээлэрин, наһаа дьинбэргин, сэмэли саныырым.

Билигин убайым Гаврил Степанович, дьонно билэринэн Мандык, 1945 сыллаах Улуу Кыыйыны фашистар киниһэригэр Берлингэ көрсүбүт саллаат 92 саастаах, онтон Николай Васильевич II, бийнээх барыһыгар Саргы, бэрт уһунук ыалдьан 1987 сыллаа-хха өлбүтэ. Саллааттар олох эрдэтээи кэспэннэриттэн, бу ахтыһы оччотосу 6-7 кылаас оһотун өйө төһөнү тутан хаалбыттан талан суруйдум.

М.Д.Гермогенова, СГУ профессора.

ЫАР СЫЛАР СОДУЛЛАРА

Биһиги Монастыревтар дьинэ кэргэн 1942 сыллаахха хоту көһүүгэ барарбытыгар сэттэ эһитит. Ийэм Прасковья Михайловна, аһам Максим Иванович, кинилэр иһалара 80-ча саастаах икки кырдыас эбэлэрбит, уон биэс саастаах аһынным Клара, мин, икки саастаах быраатым Спирidon.

Алараа Бастаахха син балаһа буоллубут быһыылааба, олус тоһор, ачыктыыр эһитит. Аһам ийэтин, икки хараба суох эбэбитин айыны тулуйуу суога дьин куорикка хааларбыттар. Биһиги, оһолор кинини сайыһан ытаһа хаалбыппыт. Кэспэннэри кэспэннэри кэлбит борукуот Кэбээйи сиригэр Хатырык Хоһо кураанак кытылыгар сүкээбүтэ. Онтон биэс көстөөх Тыһаа нэһилиэгэр сор бөһөнөн дьоммут кыра оһолору сүгэн, сатыы барбыппыт. Мин ытыһы-ытыһы сиргэ оһоронан кэспилэрим, ону иһэн эрэдээх сороһор көтөһөн, сороһор хаамтаран айаннабыппыт. Аһабыт колхозтут сүөһүтүн тизбит борукуотунан хойут кэлбитэ. Быраһыллыбыт хотону биэрбиттэрин дьоммут сыбаан, онорон колхоз дьонно бары биригэ өлөрбүлүт. Онтон сүөһү кэлбитин кэспэн үс ылы, Гурий Савенч Монастыреваттар, Прасковья Полованы уонна биһигини уонан таһса көстөөх фермага кыстаа ыппалыттар. Аһам от тизирэр, араастас үлэһэ сылдьара. Ийэм ыанныксытыһыра. Эдэһиним Клара Кэбээйи оскуолатыгар сэттэ кылааска үөрэнэ барбыта, минигин "икки оһону хыһан үөрэттэрбөлүт" дьин оскуолада биэрбэтэхтэрэ. Аһам тыһынан улаханник ыалдыбыта, Кэбээйи балыһаһыгар өр сыппыта да өртүбүтүтэ, саас өлбүтэ. Ийэм кини кэрэһин толорон уонан таһса көстөөх сиртэн ырбыт атынан соботон колхозтут баар сиригэр илдьэн угуох тутарбыта. Ол саас аһам биригэ төрөөбүт убайа Михаил Иванович Монастырев, иккисин эһитит Варвара Полова өлбүттэрэ, куоракка хаалыт эбэбит эмиз өлбүтэ. Онно, 1943 сыл сааһыгар түөрт кийиһин сүтэрбипит. 1943—1944 үөрэх дьылыгар мин Тыһаа начальнай оскуолатыгар бастаа кылааска үөрэммитим. Эдэһиним Кэбээйигэ сэттистэн уһа кылаас суох буолан салгы үөрэмнэтэ. Муһкаа сылдан тыһынак, арба ырыһах буолбуту, 1959 с. өлбүтэ. Мин дьонум ырыһах буоланнар, сэттэ кылааһынан буолбуту, салгы үөрэмнэтэrim. Эт-үүт комбинатыгар 30 сыл устата үүт, сыыр маастарынан, технологийнан үлэһэн пенсияга тахсыбытым.

Зинанда МОНАСТЫРЕВА,
көһөрүлүү кыттылааба, тыһыл, үлэ ветерана.

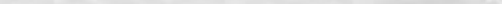
САХА САЛЛААТА УЙБААН ХОҔУЛУОП

Хатылы нэһилиэгин "Кыһыл сэмэ" колхозун чилиһинэ Иван Козлов -I бэйбээһини 1941 сыл атырдыах ыһыгар хотуһаа туттута. Итинни кыргыһа 1942 сыл муус устарга Ук-ранна Романовка дьин дэриэбинэтин таһыгар 385-с стрелковой полк саллаатын быһы-тынан киирбитэ. Аатырыт Курскай Төһөй ютаатыгар уһаарылыбыта, Одесса уола. атын куораттар уулуссаларыгар буолбут хабыр халсыһылар ортолорунан аасыта. Сэ-рин толосонугар түөрт төгүл бааһырбыта. Үөрэгэ суох, нууччалары төрүт билбэт саха сал-лаата Уйбаан үс аһаар сыт сэрингэ сылдьан, хайдах тыһынаах ордон кэлбитин киһи сага-ан санаабат. Дойдуттан барбыта эрэ баар, бири да суругу ыппатаа, өлбүтэ - тыһынаада биллибэккэ сылдыбыт. Арай, 1945 сыллаахха бэрт абыах тыһаах сурук кэлбит: "4 ра-нен. Скоро домой".

Иван Прокопьевич дойдутугар 1945 сыллаахха тохсунуһа "Хорсунун иһин" мэтээл-лээх иккис группалаах иһолит буолан эргилиһитэ. Кэргэнэ Мотуруоналыһан сэттэ оһону төрөтөн-иһтэн, үөрэттэрэн, ыал-дьон оһортообута. Дьонно-сэргэһэ үтүө сыһы-наах, сыһыары-сыһнаас майгылаах буолан, бар дьонун талгалларынан, ытыктабыллары-нан тулаланан, оһолорун, сэттэригэр ортотугар оһорон бу Орто дойдуттан 1981 сыл күһүнүгэр 76 саастаар арааһыбыта.

Эдуард КУЗЬМИН.

Киһи үсчүгү сохуон

Редактор э. т. А.А. ЗАХАРОВ.
ААДЫРЫСПЫТ: 678670,
Чураалчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
телефоннарбыт:
редактор - 41-332, отделлар - 41-265.
E-mail: churap.sakha.ru